

॥ त्रिलोकीचे राजे ॥

प.पू.श्री बापुराव महाराज खातखेडकर

व

प.पू.श्री मायबाई महाराज खातखेडकर

यांचे समग्र जीवन दर्शन

भाग – ७

-: लेखक :-

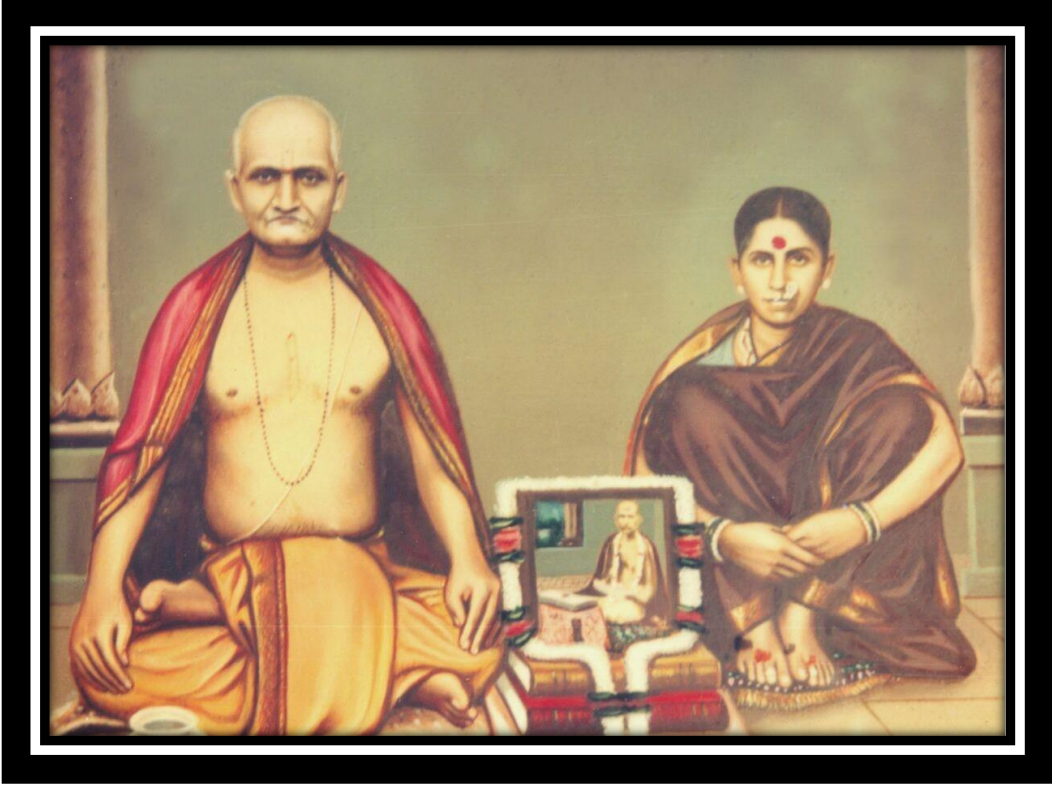
सुधीर अच्युतराव भालेकर, पुणे

-: प्रकाशक :-

मधुकर कृष्णराव खातखेडकर

एन १५, रेशिमबाग,

नागपूर

वणी येथील मुक्काम

वणी जि. यवतमाळ येथे पू. बापुरावांची नोकरी रामभाऊ कावडकर यांच्या सोबत लक्ष्मी बँकेत सुरु झाली. रामाभाऊ कावडकरांच्या बाजूलाच पू. बापुराव राहत होते. हिंगणघाटवरून बरोबर गाई पण आणल्या होत्या. बाबा सातवीत होता. सुधा तीसरी शिकत होती. मधु व सिंधू लहान होते. हिंगणघाटहून सामान हलविण्यासाठी अण्णा वणी पर्यंत आले होते.

माणूस स्वतःच्या वृत्तीप्रमाणे व आवडीप्रमाणे आणि संस्काराप्रमाणे त्या त्या वातावरणाचा नवीन जागी शोध घेऊन तेथे जातो व रमतो. पू. बापुरावांची ओढ अध्यात्माकडे होती. साधु-संत, कीर्तन, प्रवचन याची पू. बापुरावांना आवड होती. जुन्याकाळी बहुतेक सर्व जाती व समाजामधे धार्मिक रूढी व कर्मकांडाचा पगडा होता. त्यामुळे कर्मचारी, बँकेचे खातेदार आणि बाहेर गावातील मंडळींना लवकरच कळले की पू. बापुराव हे धार्मिक, सत्शील आणि आध्यात्मिक बैठकीचे व्यक्तिमत्व आहे.

पू. बापुरावांचे वऱ्हाडी भाषेतील बोलणे मिट्ठास होते. त्यांच्या बोली भाषेत रसाळपणा, विद्वत्ता आणि माधुर्याबरोबर ठराविक शिव्याचा ओघ असायचा. परंतु समोरच्या व्यक्तीला पू. बापुरावांच्या शिव्यामुळे कधीही पू. बापुरावांसाठी घृणा व राग आला असे कधीही झाले नाही. त्या भाषेत आपुलकी करण्याचे सामर्थ्य होते. समोरच्या व्यक्तीला भुरळ पडे व असे वाटत असे की पू.

बापुरावांचे मार्मिक बोलणे ऐकत रहावे. पुन्हा पुन्हा पू. बापुरावांना भेटण्याची व गोष्टी ऐकण्याची ओढ निर्माण झाल्यामुळे लोक परत येऊन पू. बापुरावांना भेटत व त्यांच्याबरोबर बोलत. याची परिणती अशी झाली की बँक सुटल्यावर पू. बापुरावांबरोबर बैठक व्हायची. समोर पानदान व गप्पागोष्टींना रंग चढे. जरी विषय बँकेचा अधिकारी वर्गाचा, राजनीतिचा असला तरी मूळ विषय परमार्थ आणि सद्गुरु भक्तिवर येत असे. आधीच्या नोकरीचे अनुभव व पू. बाबासाहेब महाराज आणि संतांची कृपा हा विषय हमखास रंगत असे. निर्भीडपणे कोणताही विषय रंगल्यामुळे लोकांना पू. बापुरावांबद्दल आणि त्यांच्या चौफेर बुद्धिमतेमुळे आदराची भावना निर्माण झाली. थट्टा मस्करी करण्याचा स्वभाव असल्यामुळे बैठकीतल्या मंडळींची सफाईदारपणे थट्टा करायचे. यामुळे ऐकणाऱ्यांचे मनोरंजन होत असे. ज्या व्यक्तीची थट्टा केली त्याचे कौतुक पण लगेच करायचे. हळू हळू बैठकीत पू. बापुरावांना लोक अडी-अडचणीचे मार्गदर्शन मागू लागले. कोणाला मदत हवी असल्यास ज्या व्यक्तीकडून त्या व्यक्तीचे काम होईल त्याची भेट घेऊन अडचणीत आलेल्या व्यक्तीची मदत करायचे. पू. बापुरावांमध्ये इतरांपेक्षा असामान्य व्यक्तिमत्त्व आहे असे लोकांना पटू लागले.

हिंणघाटपासून उन्मनी अवस्था येऊन समाधी लागणे, ध्यान करणे, पोथी व जप करणे हे वाढू लागले. ध्यानावस्थेत हाताला, खांद्याला झटके येऊन हूं हूं हूं असा कण्हण्याचा आवाज, डोळे कधी बंद तर कधी उघडे, कधी डोळे मिचकावणे व जीभ लांब बाहेर काढणे आणि कोणाशीतरी समोर व्यक्ती नसतांना एखाद्याशी संवाद करताहेत असे प्रकार पू. बापुरावांचे वाढले. मुलांना व पू. राधामायबाईंना अशा पू. बापुरावांच्या अवस्थेला बघून कधीही भय वाटले नाही. या योगक्रियेशी ते परिचित होते. त्यावेळी नवीन बघणारा शांत असे. त्यावेळी शांतता राखावी लागे. पू. राधामायबाई या गोष्टीला दैनंदिन कार्यक्रमाचा भाग समजायची. ह्या गोष्टीला पैशाचिक बाधाही कुणी समजले नाही. म्हणून जादूटोणा झाला असेल हे मानले नाही. तसे उपाय ही केले नाही. घर व बँक लागून असल्यामुळे पू. राधामायबाई पू. बापुरावांना वेळेवर बँकेत पाठवीत होत्या. बँकेत भरपूर काम असे. तेव्हा तेथील कर्मचाऱ्यांना बँकेच्या वेळेनंतर थांबवून सर्वांकडून प्रेमाने हसत खेळत काम करवून घेत. कधी चहा, कच्चा चिवडा किंवा पानदान सर्वांसाठी त्यावेळी असायचे. सर्व सहकारी पू. बापुरावांसाठी काम करण्यासाठी जास्त वेळ थांबत होते. पू. बापुराव सरकारी नोकरीत सुद्धा इतर कर्मचाऱ्यांना एकत्र आणून साठलेले काम घरी आणून काम पूर्ण करून घ्यायचे. यामुळे रामभाऊ कावडकर आणि वरिष्ठ बँकेचे अधिकारी पू. बापुरावांवर खुश होते.

ह.भ.प.दुमे महाराज वणीला प्रसिद्ध होते. पू. दुमे महाराजांचे शेषशायी विष्णुचे मंदिर होते. त्यांच्याकडे फाल्गुनी यात्रा भरत असे. ते श्रीमंत होते. त्यांचे कीर्तन प्रवचन असले की पू. बापुराव पू. राधामायबाईसह आणि मुलांना घेऊन कीर्तन प्रवचन व दर्शनाला जायचे. पू. उद्धव महाराज मुंगणेकर हे एकतारीवर एका पायावर उभे राहून कीर्तन करायचे. हे दोघेही अधिकारी पुरुष वणीला होते. तिथे पू. महाराज रमत. त्यांना त्यांचा सत्संग आवडे. पू. बापुराव कधी बरोबर मित्र सहकाऱ्यांना त्यांच्याकडे नेत असत. पू. दुमे महाराजांकडे पाटणबोरीचे पू. माधवराव महाराज सरमोकदम यायचे. ते पेंशन घ्यायला दरमहा वणीला येत. तेव्हा पू. बापुराव महाराज त्यांचे दर्शन सहकुटुंब घेत व परमार्थावर चर्चा करीत होते. पू. दुमे व पू. उद्धवनाथ महाराजांकडे यज्ञ होत असत. तेव्हा पू. माधवराव महाराज

यज्ञासाठी वणीला येत. पू. बापुराव व पू. राधामायबाई मुलाबाळांसह शिधा, दक्षिणा यज्ञासाठी नेत असत आणि यज्ञनारायणाचे दर्शन व प्रसाद घेत असत. त्याकाळी पू. बापुराव संत म्हणून प्रसिद्ध नव्हते. सामान्य भाविकाबरोबरच ते उभे राहत व जेवायला बसत. त्यांचे विशेष आदरातिथ्य त्यावेळी होत नसे. पू. माधवराव महाराज, पू. दुमे महाराज आणि पू. उद्धव महाराज यांची पू. बापुराव पादय पूजा करायचे. स्वतःच्या घरी या संतांना बोलावून आदर करायचे. सद्गुरू पू. बाबासाहेबांना या संतांच्या ठिकाणी समजून अष्टभावाने व नवविधा भक्तिने ते पूजा करीत असत. असा पू. बापुरावांचा भाव होता आणि ज्या संतांच्या पायात तोडा दिसेल त्यांना ते पू. बाबासाहेब समजत. ते सर्व संतांमधे पू. बाबासाहेब आहेत म्हणून त्यांची पूजा अशा प्रकारे करीत -

"आता हृदय हे आपुले । चौफाळूनिया मळे । वरी बैसवू पाऊले । श्रीगुरुंची ॥ ऐक्यभावाची अंजुली । सर्वेद्रिय कुडमुळी । भरुनिया पुष्पांजली । अर्घ्य देती ॥"

असे पू. ज्ञानराज माऊलीचा भाव पू. बापुरावांनी अवलंबिला होता. शुद्धभाव जरी मनांत असला तरी तो माणसाने कृतीत आणून विचारांना परिपक्वता आणावी लागते. असे पू. बापुरावांनी स्वतःच्या जीवनांत प्रत्यक्षात कृती करून त्यांनी साधनेत पूर्णता आणली.

ह.भ.प.भाऊसाहेब शेवाळकर प्रसिद्ध कीर्तनकार पू. बाबासाहेब महाराजांचे जावई होते. ते त्यांचे हार्मोनियम वादक राजाभाऊ देशपांडे बरोबर कीर्तनाला वणीला येत. पू. बापुराव मुलाबाळांसह कीर्तन ऐकायला जात होते. पू. बापुराव व पू. राधामायबाईचे पू. भाऊसाहेब शेवाळकरांशी दृढ संबंध होते. ते वणी, चंद्रपुर, नागपुरला रेशिमबागच्या घरी नेहमीच येत होते. राजाभाऊ आंधळे होते व अप्रतिम हार्मोनियम वाजवून सुरेल भजन म्हणत होते. त्यांना किती वाजले असे विचारले की अचूक उत्तर द्यायचे. वणीला तुकडोजी महाराजांच्या भजनाला पू. बापुराव व मुल जात असत.

अण्णाची मुंज हिंगणघाटला झाली होती. बाबाची मुंज वणीला करायची होती. त्यावेळी साखर आणि धान्य रेशनकार्डवर मिळत होते. पू. बापुरावांनी मुंजेचे आमंत्रण देतांना सर्वांना विनंती केली की मुंजेला येतांना एक वाटी साखर आणावी. लोकांनी मुंजे साठी साखर आणली आणि अशा प्रकारे बाबाच्या मुंजेच्या पंगतीत छान जिलेबीचे जेवण थाटामाटात झाले. पू. बापुराव यांच्या शब्दाला मान होता. पू. बाबासाहेब मंगलकार्य उत्तम करवून घेतील ही पू. बापुरावांची धारणा होती. असे आनंदाचे प्रसंग उत्तम रीतीने गरीबाकडून पू. बाबासाहेब महाराज पूर्ण करवून घेतात याचा प्रत्यक्ष अनुभव पू. राधामायबाईंनी घेतल्यावर तिचा विश्वास अजून दृढ झाला की पू. बाबासाहेब महाराज जसे संकटातून आपल्याला वाचवितात तसे ते आनंदाच्यावेळी सुद्धा आपल्याबरोबर असतात व त्यांच्याच कृपेने कार्यसिद्धीस जातात. अण्णाचा व पू. बापुरावांचा पगार असल्यामुळे या मुंजेचा खर्च ते करू शकले. क्वार्टर समोरच मुंजेसाठी मंडप टाकला होता आणि पू. बुक्केवाले महाराज आणि नातेवाईक मौंजेला आले होते.

वणीला पू. भाऊसाहेब शेवाळकरांबरोबर पू.दुमे महाराज आणि पू. उद्धवनाथ महाराजांकडे पू. बाबासाहेब महाराजांच्या पत्नी "मायबाई" आल्या. तेव्हा त्यांना घरी बोलावून पू. बापुराव व पू. राधामायबाईंनी पादयपूजा केली. त्यांना फलाहार दिला.

पुलगावला अण्णाचा पगार खूप नव्हता. नोकरीपण कायम नव्हती. अण्णाचे मामा भैयासाहेब राजकारणे नागपूरला ई.ए.सी. पदावर होतेच. त्यांच्याकडे नागपूरचे पोस्ट मास्टर जनरल यांची 'केस' आली. त्यातून भैयासाहेबांची त्या साहेबांची ओळख झाली. भैयासाहेबांनी अण्णाला पोस्टात नोकरी नागपूर किंवा चंद्रपूरला मिळेल काय याची विचारणा त्या पी.एम.जी. साहेबांना केली. पी.एम.जी. नी सांगितले की सध्या सौंसर जि. छिंदवाडा ला जागा आहे. पुढे त्याची बदली नागपूर किंवा चंद्रपूरला करता येईल. १९४७ मध्ये अण्णांनी पुलगाव डेपोची नोकरी सोडली आणि ते सौंसरला पोस्टात कामावर रुजू झाले.

पू. बापुरावांच्या जीवनांत अनेक परीक्षेचे प्रसंग आले. त्यावेळी ते स्वतः निर्भीडपणे सद्गुरुवर श्रद्धा ठेवून प्रसंगाला सामोरे जात. कधीही अशा प्रसंगी ते उद्विग्न झाले नाही. त्यांची वृत्ती अशी होती की प्रारब्धाचे भोग त्यांचा देह भोगतो आणि आदिभौतिक ताप संसारात येतच असतात. त्यामुळे साधनेत व्यत्यय यायला नको आणि सद्गुरुनिष्ठा अढळ रहायला हवी. त्याशिवाय खरा परमार्थ होणार नाही. हे ठामपणे त्यांनी जाणले होते.

"जे जे असेल प्रारब्धी । ते न चुके कर्म कधी । होणारा सारखी बुद्धी । कर्म रेषा प्रगटे ॥"
प्रारब्धात जे भोग आहे ते चुकणारे नाही. कर्म हे प्रारब्धाने घडते. माणसाची बुद्धी त्याप्रमाणे वागते आणि कर्म करवून घेत असते. हे पू. बापुरावांना माहित होते.

रामभाऊ कावडकर, मॅनेजर हे चंद्रपुरला बदलून गेले. वणीच्या लक्ष्मी बँकेत पू. बापुराव मॅनेजर झाले. अलोणी, मंठेकर हे त्यावेळी लिपिक होते. अनेक बँकेच्या जवाबदारी मध्ये कर्ज विभाग सांभाळून बँकेच्या उत्पन्नात वाढ करणे ही जवाबदारी मॅनेजरवर असते. कर्जासंबंधीचे नियम बँकेत काटेकोरपणे पाळावे लागतात. अंगाला शहारे येतील असा एक प्रसंग पू. बापुरावांच्या समोर आला.

ब्रिंदावन शेठ गोयंका / बिहाणी यांना जामीनदार ठेवून हीरालाल बर्डियाला गोडाऊनमध्ये खारीक बदाम तारण ठेवून बँकेने कर्ज दिले होते. मंठेकर गोडाऊनकीपर होते. कर्जदारांनी बँकेत पैसे भरले की तेवढ्या किंमतीचा खारीक/बदाम माल काढून त्यांना व्यापार करण्यासाठी माल देण्याची जवाबदारी गोडाऊनकीपरकडे होती. पू. बापुराव मॅनेजर असल्यामुळे एकंदरीत बँकेची जवाबदारी त्यांची होती. बँकेत तपासणी अधिकारी अचानक आले व ते पू. बापुरावांना म्हणाले "येथे घोटाळा झाला आहे असे कळते म्हणून आम्ही गोडाऊन तपासणीसाठी आलो आहोत." पू. बापुरावांना तपासणी अधिकारी खरे की खोटे अशी शंका आल्यामुळे मुख्य कार्यालयाला तार करून खात्री करून घेतल्यावर तपासणी अधिकाऱ्यांना गोडाऊन बघू दिले. तपासणी करतांना असे लक्षात आले की खारीक-बदाम ऐवजी गोडाऊन मध्ये 'भुसा' भरला आहे आणि बँकेकडे काहीच तारण नाही. ही बातमी बँकेत व वणीमध्ये पसरली. बँकेच्या मुख्य कार्यालयाने पू. बापुराव व मंठेकर विरुद्ध चौकशी सुरु केली. पू. बापुरावांच्या जागी वैद्य मॅनेजर आले. पू. बापुराव व मंठेकर विरुद्ध चौकशी होई पर्यंत सस्पेंड होते. वरील बातमी कर्जदाराच्या पत्नीला कळली. ती धार्मिक व पापभीरू होती. तिने ताबडतोब बँकेत येऊन पू. बापुरावांची व बँकेची माफी मागितली. तिने कर्जाच्या रकमेचे सोने बँकेकडे तारण दिले व बँकेला सांगितले की तिच्या नवऱ्यानेच बँकेला आणि पू. बापुराव सारख्या निरपराध, धार्मिक व्यक्तिला फसविले आहे.

फौजदारी दावा कर्जदार, गोयंका / बिहाणी, पू. बापुराव व मंठेकर विरुद्ध बँकेने लावला असल्यामुळे पू. बापुरावांची नोकरी जाण्याचीच नव्हे तर त्यांना जेलमधे जाण्याचा प्रसंग उद्भवला. फार मोठी आपत्ती पू. राधामायबाई व पू. बापुरावांवर होती. हे कळल्यावर सर्वांच्या तोंडचे पाणी पळाले. सर्व लोक हतबल झाले होते.

या प्रसंगी पू. बाबासाहेबांशिवाय तारणारे दुसरे कोणीही नाही हे पू. राधामायबाई व पू. बापुरावांना माहित होते. पू. बापुराव सर्वांना धीर द्यायचे. या प्रसंगानंतर पू. बापुराव देहातीत अवस्थेत जास्त राहू लागले. त्यांना स्वतःचे भान राहत नसे. कोण काय बोलतोय हे त्यांच्या लक्षात येत नव्हते. लोकांकडे पू. बापुरावांचे लक्ष राहीना. पू. बापुरावांचे पू. बाबासाहेबांच्या फोटोसमोर बसून ध्यान, अंगात झटके आणि अंगविक्षेप वाढले.

पू. राधामायबाई पू. बाबासाहेबांना नित्य विनवणी करायच्या व तासन् तास पू. बापुरावांसोबत पू. बाबासाहेबांसमोर अश्रु ढाळायच्या. त्या करुणेची भीक पू. बाबासाहेबांना मागायच्या की -

"त्रैलोक्यात तुझाचि आश्रय मला, तू गाय मी वासरु ।
माझे तू कुलदैवते जिवलगे, तू माय मी लेकरु ।
सेवाहीन अनाथ दीन असता, विश्वंभरे पोषिले ।
माझे त्वा अपराध सर्व सख्या, सर्वोत्तमा सोषिले ॥"

पू. राधामायबाईंनी नवनाथ भक्तिसार या पोथीचे ४० नवाह (१ नवाह म्हणजे ९ दिवसाचे १ पारायण) केले. वर्षभर हे कडक व्रत पू. राधामायबाईंनी संकटाच्यावेळी चालू ठेवून जप आणि पू. बाबासाहेब महाराजांचा धावा चालू ठेवला. अण्णा, सुधा, बाबा, मधु पू. राधामायबाईंना साथ देत होते. लहान मुलांकडे सुद्धा पू. राधामायबाईला लक्ष द्यावे लागेच. बाबा, सुधा शाळेत जात होते. मधु आता पहिलीत जाऊ लागला होता आणि अशा परिस्थितीत सुरेश उर्फ बाळ याचा जन्म २५ जानेवारी १९४७ ला वणीला झाला. यावेळी मॅनेजरचे क्वार्टर पू. बापुरावांना सोडावे लागले होते आणि पू. बापुराव रामभाऊ कावडकर यांचे भाऊ लक्ष्मणराव लाभे यांच्या घरी रहायला गेले. लक्ष्मणराव हे लाभेकडे दत्तक गेले होते म्हणून लक्ष्मणराव कावडकर हे लक्ष्मणराव लाभे झाले होते. तेथे दोनच खोल्या होत्या. गाई लाभेच्या घरासमोरच्या जागेत बांधल्या होत्या. बाबा, पू. राधामायबाईंना गाईची सेवा करावी लागे. पू.बापुरावांचा पगार कमी झाल्यामुळे प्रपंच अण्णाच्या पगारावर काटकसरीने चालू होता. लाभेच्या एका खोलीत बाबा, सुधा अभ्यास करायचे.

अशाही परिस्थितीत अतिथी जर घरी आला तर पू. राधामायबाई त्या अतिथीला जमेल तसे, असेल ते जेवायला घालून आदरातिथ्य करीत असे. एकदा अशी वेळ आली की पू. भाऊसाहेब शेवाळकर जेवायला येणार होते. गोड करणे दूरच पण वरण भात भाजी पोळीचे ताट कसे सजवावे हा प्रश्न पू. राधामायबाई समोर आला. त्यादिवशी सुधा आनंदात नाचतच शाळेतून घरी आली. सुधा म्हणाली "आई, मला आज आनंद झाला आहे."

पू. राधामायबाईला तर अंधाऱ्या संसारात एक आनंदाचा किरण चमकला. आज आपली लेक कशाचा आनंद व्यक्त करीत आहे. हे पाहून पू. राधामायबाईच्या मनात सुखाचा वारा गारवा देऊन गेला.

पू. राधामायबाईनी विचारले "सुधा, आज तुला कशाचा आनंद झाला?"

सुधा म्हणाली "मला स्कॉलरशिप मिळणार होती ना त्याचे ३ रुपये महिनाप्रमाणे ८ महिन्याचे २४ रुपये एकदम मिळाले. म्हणून आनंद झाला."

पू. राधामायबाईनी सुधाला हृदयाशी घट्ट धरले आणि पू. आईची अश्रुंची धार सुधाच्या चेहऱ्यावर ओघळली.

पू. राधामायबाई म्हणाली "सुधा, तुझ्या कर्तबगारीमुळे तुला स्कॉलरशिप मिळाली. पू. बाबासाहेबांनी कृपा केली म्हणून ही रक्कम आज माझ्या परीक्षेच्यावेळी माझ्या हातात आली. उद्या मी पू. शेवाळकर महाराजांचे ताट सजवू शकते. मला तुझे खूप कौतुक आहे ग. अशीच आई-वडिलांच्या पाठीशी नेहमी रहा. तुला आमचा आशीर्वाद आहे."

दुसऱ्यादिवशी पू. भाऊसाहेब शेवाळकरांचे व्यवस्थित आदरातिथ्य झाले. अतिथी आणि यजमान दोघेही समाधानी झाले. कितीही कठीण परिस्थिती आली तरी पू. राधामायबाईनी आपला आतिथ्य धर्म आणि जवाबदारी धैर्याने सांभाळली व स्त्रीच्या उच्च विचारसरणीचा कृतीतून आदर्श घडविला. हे वरील प्रसंगातून दिसते. असा विचार आणि असा प्रपंच सामान्य स्त्री करू शकत नाही. पू. राधामायबाई म्हणत की देव कितीही परीक्षा घेवो, जर भगवंताचे अधिष्ठान हृदयांत व त्याप्रमाणे कर्म, कर्तव्यबुद्धि आणि मनापासून आचरण असेल तर भगवंतच त्या परीक्षेत पास करतो. मन शांत, शुद्ध व स्थिर ठेवून कर्म करावे. आहे त्या परिस्थितीत समाधान मानावे. "ठेविले अनंते तैसेचि रहावे, चिती असू द्यावे समाधान" ही वृत्ती ठेवावी. तेव्हा घरात सर्वांना शांती लाभते. त्या म्हणत की घरच्या लक्ष्मीने मनावर ताबा ठेवून शांती बाळगली तर संसार सुखाचा होतो.

सूरदास म्हणाले "ही फक्त स्त्रीचीच भूमिका पू. राधामायबाई सांभाळीत नव्हत्या तर त्या संत असल्यामुळेच असा शुद्ध विचार करू शकत होत्या. 'शुद्ध ज्याचा भाव झाला, दुरी नाही देव त्याला' ही उक्ती आहेच. त्यांच्यात ते गुण व शक्ति अंगीभूत होती."

सूरदासनी खालील पद या संबंधी म्हटले -

"ते मन निष्ठुर कां केले, जे पूर्ण दयेने भरले ।

गजेंद्राच्या हाके सरशी, धावूनिया आले.. ते मन ॥१॥"

श्रोत्यांच्या डोळ्यात अश्रु आले.

पू. राधामायबाईच्या मनात वरीलप्रमाणे भाव येत व त्या पू. बाबासाहेब महाराजांना भक्तिभावाने आळवीत असत.

बँकेच्या केसच्या तारखावर तारखा पडू लागल्या. पू. बापूराव हे बाह्य जगाच्या व्यवहारात रस घेत नव्हते. नेहमीच ते अंतर्मुख झालेले, पू. बाबासाहेबांचे ध्यान व घरातही लक्ष नाही या स्थितीत होते. रामभाऊ कावडकर, लक्ष्मणराव लाभे, अलोणी वगैरे मंडळी पू. बापूरावांना मदत करीत होती.

एक दिवस वणीच्या कोर्टात पेशी सुरु झाली. जबानी व उलटतपासणी सुरु झाली. न्यायाधीशाने बँकेच्या अधिकाऱ्याकडून घोटाळा कसा झाला, त्यात कर्जदाराला न्यायाधीशाने विचारले "तुम्ही कर्ज घेण्याच्या कागदपत्रांवर सही केली काय?"

कर्जदार म्हणाले "बापुराव यांनी घरी येऊन ताप असतांना जबरदस्ती काही कागदपत्रांवर सह्या घेतल्या. मला ते कागदपत्र कर्जासंबंधी आहेत हे मला माहित नव्हते."

न्यायाधीशांनी विचारले "कर्ज वापरतांना, दैनंदिन कर्ज खात्यात पैसे भरतांना तुम्ही सह्या केल्या आहेत. गोडाऊन मधून माल काढतांना सुद्धा तुमच्या सह्या कशा आहेत?"

कर्जदार म्हणाला "मला ह्या संबंधी आठवत नाही आणि त्या कर्जासंबंधी माझा संबंध नाही."

न्यायाधीश म्हणाले "तुमचा माल तुम्ही गोडाऊन मध्ये ठेवण्यासाठी ज्या व्यापाऱ्याकडून बोलाविला होता तो माल गोडाऊन मध्ये आला. त्या संबंधी तुम्ही सह्याकरून दिलेली कागदपत्रे हे तुम्ही केलेल्या बँकेच्या व्यवहाराबद्दल पुरावे आहेत. ते तुम्ही नाकारत आहात. बँकेला तुम्ही फसवीत आहात. असे सिद्ध होते. या मध्ये तुम्ही बँकेच्या कोणत्या कर्मचाऱ्याला हाताशी घेऊन खारीक बदाम ऐवजी गोडाऊन मध्ये भुसा भरला?"

कर्जदाराला काहीच बोलता आले नाही. पू. बापुरावांकडून वकीलाने कर्जदाराच्या भावाला साक्षीदार म्हणून उभे केले.

कर्जदाराच्या भावाने न्यायाधीशासमोर जबानी दिली "माझा भाऊ अनेक वर्षांपासून खारीक बदामचा व्यवसाय करतो. त्याला बँकेला फसवायचे होते. माझ्या भावाने म्हणजे कर्जदारानेच बँकेचे व्यवहार केलेले आहेत आणि बँकेच्या कागदपत्रांची पूर्तता माझ्यासमोर केली आहे. यात पू. बापुरावांचा काहीच दोष नाही."

न्यायाधीशाने पू. बापुरावांना बोलाविले. पू. बापुरावांना न्यायाधीशासमोर उभे राहून प्रश्नांची उत्तरे द्यायची होती. पू. बापुराव न्यायाधीशासमोर उभे राहिले तेव्हा त्यांना अंगाला झटके येऊ लागले. पू. बाबासाहेब महाराजांचे ध्यान व जप पू. बापुरावांचा चालू होता. पू. बापुरावांचे डोळे न्यायाधीशाकडे होते. एकंदर पू. बापुरावांची स्थिती बघून न्यायाधीशांनी पू. बापुरावांना विचारले.

"बापुराव खातखेडकर तुमची तब्येत ठीक आहे काय?"

पू. बापुराव म्हणाले "होय."

न्यायाधीश म्हणाले "तुम्हाला बरे वाटत नसेल किंवा उत्तर देण्याच्या मनःस्थितीत नसाल तर पेशीची पुढची तारीख देऊ काय?"

पू. बापुराव म्हणाले "नको. आपणास जे काही विचारायचे आहे त्याचे मी उत्तर देईन."

न्यायाधीशांनी विचारले "कर्जदार जे सांगत आहेत ते खरे आहे काय?"

पू. बापुराव म्हणाले "नाही. त्यांनीच कर्ज घेतले असून त्यांच्याच खारीक बदामचा माल कागदपत्राप्रमाणे गोडाऊनमध्ये होता."

न्यायाधीश म्हणाले "तो माल गोडाऊनमध्ये तपासणी अधिकाऱ्याला न दिसता तेथे भुसा होता. हे कसे घडले?"

पू. बापुराव म्हणाले "मी मॅनेजर असल्यामुळे बँकेत कर्जदाराने माल काढून घेण्यासाठी रकम भरली की तेवढा माल गोडाऊनकीपरने काढून कर्जदाराला द्यावा अशा कागदावर मॅनेजर म्हणून मी सही केली आहे."

न्यायाधीश म्हणाले "अशा स्थितीत खारीक बदाम ऐवजी गोडाऊनमध्ये भुसा भरला गेला. यांत कर्मचाऱ्याचा हात असला पाहिजे."

पू. बापुराव म्हणाले "मी गोडाऊनची जेव्हा तपासणी अधून मधून मॅनेजर या नात्याने व जवाबदारीने केली त्यावेळी खारीक व बदाम गोडाऊनमध्ये होते. मधल्या काळात कर्जदाराने खारकेऐवजी भुसा कसा गोडाऊनमध्ये ठेवला हे मला सांगता येणार नाही."

न्यायाधीशाने विचारले "कर्मचाऱ्यांच्या बेजवाबदारी मुळे बँकेला नुकसान झाले. यात तुमचा किंवा गोडाऊनकीपर यांच्या कडे दोष जातो."

पू. बापुरावांच्या वकीलाने न्यायाधीशांसमोर सफाई पेश केली "न्यायाधीश महाराज, पू. बापुरावांचा संबंध गोडाऊनमध्ये जाऊन माल ठेवणे व माल काढण्यासंबंधी नव्हता. ते काम गोडाऊनकीपरचे होते. दुसरी साक्ष कर्जदाराच्या भावाने दिली आहे की कर्जदाराने कागदपत्रांवर सहाय्य केल्या आहेत, कर्ज काढले आहे. खारीक बदामचा कर्जदार व्यवसाय करित आहे आणि त्याने अनेक वेळा गोडाऊनमधून माल काढल्याचे कागदोपत्री पुरावे आहेत. कर्जदार खोटे बोलत आहे. जेव्हा कर्जदाराच्या बायकोला तिच्या नवऱ्याने बँकेला व पू. बापुरावांना फसविले आहे हे कळले तेव्हा तिने तिचे दागिणे आणून तारण बँकेला दिले आहेत. त्या संबंधी बँकेला लिहून दिले की यात त्यांच्या नवऱ्यानीच बँकेला व पू. बापुराव यांना फसविले आहे. त्यांना त्रास होऊ नये म्हणून तिने तिचे सोने अलंकार खारीक-बदाम ऐवजी तारण म्हणून दिले आहे. हा लेखी पुरावा आहे. आता बँकेकडे हव्या त्या रकमेचे तारण असल्यामुळे बँकेचे कोणतेही नुकसान, तोटा झालेला नाही. या मुळे पू. बापुरावांनी कोणत्याही प्रकारे बँकेला फसविले नाही, घोटाला केला नाही किंवा त्यांनी स्वतःचा फायदा करून घेण्यासाठी कोणालाही फसविले नाही. म्हणून पू. बापुराव हे निर्दोष आहेत."

न्यायाधीशांनी सर्व गोष्टींचा विचार करून बँकेने लावलेला दावा खारीज केला आणि पू. बापुरावांना निर्दोष मुक्त केले. तसेच बँकेनी स्वतःची चौकशी करून योग्य ती कार्यवाही करावी हा सल्ला न्यायाधीशांनी दिला. कर्जदाराची पत्नी ही पापभीरू होती. तिला बुद्धि झाली की पू. बापुराव हे सत्शील धार्मिक ब्राह्मण आहे. तो भगवद्भक्त असून त्याला लहान मुलं व सत्त्वशील बायको आहे. जर यांचा संसार उध्वस्त झाला तर आपल्या कुटुंबाला फार मोठे पाप लागेल. नवऱ्याची बुद्धि शेष खाते म्हणून तिने नवऱ्याविरुद्ध जाऊन स्वतःचे सोने गहाण ठेवले आणि पू. बापुरावांना वाचविले.

आज पू. बापुरावांची अग्निपरीक्षेतून सही सलामत सुटका झाली. पू. बापुरावांची नव्हे तर पू. राधामायबाईंच्या ओटीत पू. बाबासाहेब महाराजांनी अभयदानाची ओटी भरली आणि तिला तृप्त केले. सत्याच्या बाजूचा विजय झाला. बँकेच्या कर्मचाऱ्यांनी पू. बापुराव निर्दोष सुटल्याबद्दल पेढे वाटले. एका सत्त्वशील साधकाच्या पाठीशी भगवंत उभा राहिला म्हणून सर्वांनी आनंद व्यक्त केला. पू. बापुराव व पू. राधामायबाईंनी पू. बाबासाहेब महाराजांना अभिषेक केला आणि साश्रुनयनांनी सदगुरुंचे आभार मानले. मंठेकर कोर्टातून सुटले. चौकशी नंतर त्यांची बँकेची नोकरी गेली. ते बापुरावांकडे येत. पुढे त्यांची हलाखीची दुर्दशा झाली.

लक्ष्मणराव कावडकर यांना ज्या बाबाजी लाभेंनी दत्तक घेतले ते त्यावेळी साधारण ११० वर्षांचे तर त्यांच्या पत्नी ९० वर्षांच्या होत्या. ते धार्मिक व रामभक्त होते. त्या दोघांना श्रीरामाचे दर्शन झाले होते. पू. बापुराव व पू. राधामायबाई त्यांना मान द्यायचे. ते जोडपे खातखेडकर कुटुंबाला प्रेम देत होते. ज्या दिवशी बाबाजी लाभे यांनी देह ठेवला त्याच दिवशी त्यांच्या पत्नीने देह ठेवला. दोघांची अंत्ययात्रा बरोबरच निघाली.

पू. बापुराव वणीच्या बँकेत मॅनेजर असतांना अशी वार्ता पसरली की निझामाचे सैनिक लूटमार करीत वणीला येत आहेत. त्यावेळी दोन उंच धिप्पाड, धष्ट पुष्ट शरीरयष्टीचे पहेलवान बँकेचे सुरक्षा रक्षक म्हणून होते. निझामाचे लोक वणीला आले नाही. या दोन सुरक्षा पहारेकऱ्यांची पू. बापुरावांवर बोलण्या वागण्यामुळे म्हणा की त्यांना काही अनुभव आला म्हणून श्रद्धा होती. पू. बापुराव साधु-संतांच्या, भगवंतांच्या लीलेच्या, स्वतःच्या अनुभवाच्या आणि सद्गुरु श्रद्धेच्या गोष्टी या पहारेकऱ्यांना ऐकवीत. ते पहारेकरी गोष्टी ऐकण्यात रमून जात होते. पहारेकरी पू. बापुरावांची मालिश करायचे आणि अंग चेपून द्यायचे. वणीमध्ये असे पर्यंत त्यांनी पू. बापुरावांची सेवा केली. एकदा एका पहारेकऱ्याने श्रद्धेने पू. बापुरावांना त्याच्या घरी बोलाविले. त्याने पू. बापुरावांची पादपूजा करून हार फुले वाहिली. पू. बापुरावांना त्याने फलाहार आणि मिठाई दिली. त्यावेळी पू. बापुरावांना कोणीही संत म्हणून ओळखत नव्हते हे विशेष.

बाळ उर्फ सुरेश हा बापुरावांचा लाडका तान्हुला पोट दुखीने खूप रडायचा. उपाय म्हणून पोटावर एरंडीची पाने ठेवून शेकावे लागत होते. शेकल्यामुळे बाळच्या पोटावर चट्टे आले. पू. बापुराव व पू. राधामायबाई बाळला कडेवर घेऊन जप करायचे. पू. राधामायबाई काही घरगुती उपाय करायच्या. आर्थिक अडचणीमुळे नेहमी वैद्याचे औषध देता येत नव्हते. शेवटी देवपुजारी वैद्यांनी कुमारेण नावाचे औषध दिल्यामुळे बाळला गुण आला आणि त्याची पोट दुखी थांबली.

अडचणीच्या काळात पू. बापुराव सहकुटुंब सौंसरला अण्णाकडे होते. मधु त्यावेळी दुसऱ्या वर्गात शिकत होता. त्या लहान गावात अण्णा पोस्टात असल्यामुळे मान होता. मधुचा तेथे पहिला नंबर वर्गात आला व तेथे परीक्षा पास झाला.

सौंसरला पण पू. बापुरावांच्या बैठकी सुरु झाल्या. दहा बारा लोक पू. बापुरावांकडे यायचे आणि सत्संगात चर्चा करायचे. पू. बापुरावांच्या गोष्टींनी लोक आकृष्ट झाले. एक कोकणस्थ बाईचा मुलगा मिलिटरी मधून परत आला होता. त्याच्या पायाला गोळी लागली होती. तो आणि बाई पू. बापुरावांकडे येत. मुलगा लंगडा होता. त्याला पू. बापुरावांचा सहवास आवडत होता. मधु त्यांच्या घरासमोर अंगणात खेळायला जात असे. त्यांच्या अंगणात 'पेव' होते. पेव म्हणजे धान्य साठविण्याची अंगणातील बंदिस्त जागा. जर धान्य त्यात सडले तर त्याच्या वायुने पेवच्या जागेजवळील जमीन आत धसते. याला पेव फुटला म्हणत. मधुचा पाय पेव जवळील जमीनीत खेळतांना आत गेला. पण पू. महाराजांच्या कृपेने मधु वाचला.

बँकेतर्फे सुद्धा पू. बापुरावांची चौकशी पूर्ण होऊन त्यांची निर्दोष सुटका झाली. थांबलेला पगार मिळाला. पू. बापुराव पू. राधामायबाईला म्हणाले "तुझ्या कडक व्रत, पारायण आणि पू.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

बाबासाहेबांना कळकळीची विनंती केल्यामुळे मी या संकटातून वाचलो आणि मी निर्दोष सुटलो." ई.स.१९४७ पर्यंत पू. बापुराव वणीला होते. त्यांची बदली रामभाऊ कावडकर यांच्या हाताखाली चंद्रपुरला झाली. पू. बापुरावांचे बिऱ्हाड वणीवरून चंद्रपुरला आले.

प.पू.बापुराव महाराज व प.पू.मायबाई महाराज व त्यांची अपत्ये

प.पू. बापुराव महाराज उर्फ कृष्णराव सितारामपंत खातखेडकर (०५/०६/१८९६ - ३०/१०/१९७२)

प.पू. मायबाई महाराज उर्फ राधाबाई कृष्णराव खातखेडकर (१३/१०/१९१० - २४/०९/२००२)

अपत्ये :-

१. अण्णासाहेब उर्फ यादवराव (२६/१०/१९२६ - १०/०४/१९६०)
२. बाबासाहेब उर्फ दिगंबर (२८/०१/१९३२ - १४/०२/२०१८)
३. सुधाताई (चौथाईवाले) (२२/०४/१९३५)
४. मधुकर (०६/०४/१९४०)
५. सिंधुताई (देशपांडे) (१६/११/१९४४)
६. बाळासाहेब उर्फ सुरेश (२५/०१/१९४७)

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

चंद्रपुरचे वास्तव्य

. सूरदास म्हणाले - 'अग्रे वन्हि पृष्ठे भानुः' असे जीवन पू. बापुराव महाराज व पू. राधामायबाईंचे होते. आता नवीन गाव व संसाराची घडी येथे चंद्रपुरला स्थिर होईल या आशेने काही महिने बँकेत गेले. त्याकाळी चंद्रपुरला 'चांदा' या नावाने ओळखत होते. लक्ष्मी बँकेच्या मुख्य कार्यालयाने पू. बापुरावांची बदली चंद्रपुरहून आजच्या छत्तीसगढ मधील रायगढ या ठिकाणी केली. रामभाऊ कावडकरांनी रायगढला जाण्याचा पू. बापुरावांना सल्ला दिला. परंतु पू. बापुराव म्हणाले "रामभाऊ, आता मी बिऱ्हाड हलवून दमलो आहे. आता बँकेच्या तालावर १ ते २ वर्षात बदल्या झाल्या की हलण्याची माझी ताकद नाही. मी बँकेची नोकरी सोडतो."

रामभाऊंना पू. बापुरावांची परिस्थिती, धार्मिक स्वभाव व साधु संतांचे गुण माहित होते. त्यांनी पुन्हा एकदा पू. बापुरावांना मदत केली. चंद्रपुरला बरणी कारखान्याचे मालक शर्मा कलकत्याला राहत होते. बरणी कारखान्यात नवीन मॅनेजर ची आवश्यकता होती. रामभाऊ कावडकरांमुळे पू. बापुरावांनी लक्ष्मी बँकेचा राजीनामा दिला आणि बरणी कारखान्यात असिस्टंट मॅनेजर म्हणून नोकरी स्वीकारली. ह्यामुळे ई.स. १९४८ पासून पू. बापुरावांचे वास्तव्य चंद्रपुरला होते. रामभाऊंनी पण त्यांची बँकेची नोकरी सोडून एल.आय.सी. मधे नोकरी केली.

एकवीरा देवी, चंद्रपूर

चंद्रपुरला श्री एकोरी वार्डमधे पू. बापुराव महाराज खातखेडकर यांची कुलदैवत श्री एकवीरादेवीचे मंदिर आहे. पू. बापुराव महाराजांचा हा सुयोग आहे की कुलदैवत जेथे आहे तेथे त्यांना वास्तव्य करायला मिळाले. चंद्रपुरला महांकालीचे मंदिर आणि त्याकाळी चंद्रपुरच्या बाहेर २ मैलावर हिंगलज भवानीचे मंदिर होते. चंद्रपुरला पू. निकालस महाराज यांचे समाधी मंदिर आहे आणि हयग्रीव महाराजांचे मंदिर आहे. चांद्याला सामाधी वार्ड पू. निकालस महाराजांच्या नावाचे आहे. पू. बापुराव महाराज सांगत की चंद्रपुरला जवळपास १०१ संतांचे स्थान आहे.

बाबूपेठेत बरणी कारखान्याच्या क्वार्टर मधे पू. बापुरावांचे वास्तव्य सुरु झाले. बाबा नववीत, सुधा सहावीत, मधु तिसरीत व सिंधु पहिलीत शिकायला होती. क्वार्टरचे आवार मोठे होते. या क्वार्टर जवळ काही बरणी कारखान्याचे कर्मचारी व मुळे नावाचे मॅनेजर ही मंडळी राहत होती. पू. बापुराव व पू. राधामायबाईचे या मंडळी बरोबर घरोब्याचे संबंध होते. सुधा अधून मधून मुळेंकडे मदतीला जात असे. सुधा पू. राधामायबाईंना पण घरकामात मदत करू लागली.

अण्णाची बदली सौंसरहून रामटेक पोस्टात झाली व रामटेक पोस्टातून ई.स. १९४९ साली चांद्याला झाली. पू. राधामायबाई व पू. बापुरावांनी पू. बाबासाहेबांची दया आहे म्हणून आभार मानले. आता सुखाचे दिवस आहेत, पू. बापुराव व अण्णाचा पगार येत आहे म्हणून पू. राधामायबाईंनी पू. बापुरावांसमोर अण्णाच्या लग्नाचा विचार मांडला. पू. बापुरावांनी होकार दिला. पू. बापुरावांचा मुलगा लग्नाचा आहे हे चांद्यामधे कळायला वेळ लागला नाही. अण्णासाहेब उर्फ यादवराव व प्रमिलाचे लग्न अण्णासाहेब रामटेकला नोकरी असतांना ठरले. लग्नाच्यावेळी अण्णासाहेबांची बदली चांद्याला झाली होती.

पू. बापुरावांची दैनंदिन पूजा, ध्यान वगैरे सकाळच्या वेळी झाल्यावर ते बरणी कारखान्याला जाण्या अगोदर किंवा सायंकाळी अधून मधून पू. निकालस समाधी मंदिरात आणि पू. हयग्रीव महाराज समाधी मंदिरात दर्शनाला जाऊन येत. चांद्याच्या वास्तव्यात हळू हळू आजू-बाजूच्या मंडळीचा परिचय वाढू लागला. स्वतः बापुराव न बोलणाऱ्याला बोलते करीत असत. त्यावेळी पू. बापुराव हातात माळ घेऊन बाहेर जात नसत. त्यांचा मानसिक जप चालू असायचा. मंदिरात व आजू बाजूचे लोकांमधे पू. बापुराव सात्विक, धार्मिक वृत्तीचे सद्गृहस्थ म्हणून परिचित होते. बरणी कारखान्यात कामगार व सहकाऱ्यांशी मिठ्ठास भाषेत बोलायचे. त्यामुळे सर्वच बरणी कारखान्याचे लोकांना पू. बापुरावांबद्दल आपुलकी होती. दुपारी पू. बापुराव जेवायला यायचे व पुन्हा कारखान्यात जाऊन संध्याकाळी परत यायचे. संध्याकाळी अण्णा, बाबा व पू. बापुराव सायं संध्या करायचे. पू. बापुराव स्तोत्र व पोथ्या वाचीत असत. जवळपासची मुळे, घरोटे मंडळींबरोबर गप्पागोष्टी व्हायच्या. समोरच्या व्यक्तित्वे बोलणे ऐकायचे व नंतरच मत द्यायचे. लहान मोठा कोणीही स्त्री, पुरुष जातिभेद न ठेवता समोरच्या व्यक्तित्वा मोठेपणा देण्याकरिता लीनतेने नमस्कार करायचे. मूळात बोलण्याच्या शैलीत वऱ्हाडी शिव्या मिश्रित गोड बोलणे याचे पण समोरच्या माणसावर छाप पडत असे.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

नानाजी भालेराव यांचे आजोबा हे पू. हयग्रीव महाराजांचे शिष्य होते. नानाजी पू. हयग्रीव महाराजांच्या मंदिरात दर्शनाला जात होते. त्यांना त्यांच्या शेजारी राहणारे पांडे यांचे कडून अण्णाचे स्थळ प्रमिलासाठी कळले. पांडेच्या मुलीची पत्रिका जमली नव्हती. म्हणून पांडेनी भालेराव यांना स्थळाबद्दल माहिती दिली. प्रमिलाला खातखेडकरांकडे दाखविले. मुलगी मुलापेक्षा उंच वाटते म्हणून सुरवातीला लग्नासाठी होकार दिला नाही. तीन महिन्यांनंतर पू. बापुराव म्हणाले की त्यांना पू. बाबासाहेब, पू. हयग्रीव महाराज आणि पू. निकालस महाराजांनी दृष्टांत दिला आहे की याच मुलीशी अण्णाचे लग्न करा. पुन्हा प्रमिला आणि अण्णा यांची उंची तपासून लग्न ठरले.

अण्णासाहेब उर्फ यादवराव आणि प्रमिला वहिनी
(विवाह १५ डिसेंबर १९४९)

त्यावेळी सुद्धा पू. बापुराव हे संत आहेत असे कोणालाही माहित नव्हते. परंतु घरात सर्वांना माहित होते की पू. बापुरावांच्या मागे पू. बाबासाहेबांची कृपाशक्ति आहे व ती शक्ति पू. बापुरावांकडे आहे. अण्णाच्या लग्नाची तारीख १५ डिसेंबर १९४९ ही पक्की झाली. कुळकुळाचार झाला.

॥ श्रीराम जय राम जय जय राम॥श्रीराम जय राम जय जय राम॥ श्रीराम जय राम जय जय राम ॥

पू. बाबासाहेब महाराजांना अभिषेक झाला. सर्व संतांच्या स्थानी लग्नाची अक्षदा व निमंत्रण गेले. नातेवाईकांना निमंत्रण गेले. लग्नाला चौरीकर, सबनीस, खातखेडकर, राजकारणे आणि ओळखीचे लोक जमले. ५ दिवस लग्न सोहळा पू. हयग्रीव महाराज मंदिरात आनंदात पार पडला. भरपूर पाहुणे मंडळी लग्नासाठी आली होती. बरणी कारखान्याजवळच मालकाची जीनची इमारत व मोठा आवार होता. जीन बंद पडली होती आणि तेथे जीनची यंत्र सामग्री होती. खोल्या होत्या. त्या पाहुण्यांसाठी व मुलाचा जानवसा म्हणून १५ दिवस वापरला. मुळे यांनी बरणी कारखान्याची नोकरी सोडली. तेव्हा मालकाने काही तज्ञ मंडळी आणली. त्यांत एक पंजाबी मॅनेजर या जीन मध्ये रहायला आला होता. त्याला बंद यंत्राचे चालू झाल्याच्या आवाजाचा भास येत होता. माणसांचे आवाज येत. एकदा त्यांना मोठ्या आकाराचा हात जवळ आला असा भास झाला. तेव्हापासून जीन भुताटकी आहे असे लोक समजू लागले. पंजाबी मॅनेजर बरणी कारखान्याच्या क्वार्टरमध्ये रहायला आला. जीन बंद होती.

पू. बापुरावांनी सर्वांना सांगितले की त्यांनी भगवान बजरंगबलीला जीनमध्ये मुक्काम करून रक्षण करायला विनंती केली आहे. सर्वांना हनुमान चालीसा, रामरक्षा स्तोत्र व रामनामाची माळ करायला सांगितले. दहा दिवस संपले आणि पू. बापुरावांच्या कुटुंबियांना यंत्र सुरू झाल्याचा आवाज, दोन खोल्यामधील दार बंद असतांना दार खड खड वाजण्याचा आवाज येऊ लागला. अण्णा हा लहानपणापासून धीट व हुशार होता. तो झोपला तेव्हा त्याची उशी कुणी ओढत आहे असे वाटे. उशी अधर असतांना अण्णा ती जोराने जवळ ओढू लागला. हा भास झाला नव्हता तर अण्णानी ते प्रत्यक्ष अनुभवले व पू. बापुरावांना सांगितले. पू. बापुराव म्हणाले बजरंगबलीने दहा दिवस चोख मदत केली. हनुमान चालीसा, रामरक्षा स्तोत्र व रामनामाचा जप चालू ठेवा. पू. बाबासाहेब आपल्या सोबत आहेत. पू. बापुराव पुढील पाच दिवस खोली व आवारात विभूति टाकायचे. त्यामुळे नंतर कोणालाही त्रास झाला नाही.

बरणी कारखाना तोट्यात चालू लागला. कर्मचाऱ्यांचा पगार वेळेवर होईना. कारखान्याचे मजूर संतप्त झाले आणि संपावर गेले. मॅनेजर, पू. बापुराव व काही अधिकारी ऑफिसमध्ये होते. पू. बापुराव मजूरांकडे जायला निघाले. अधिकारी पू. बापुरावांना म्हणाले "बाबाजी, वहां मजदूर खड़े हैं । वहां से मत जाना, खतरा है । मजदूर भड़के हुए हैं ।" पू. बापुरावांना बरणी कारखान्यात बाबाजी म्हणायचे. पू. बापुराव निर्भयपणे सर्व ठिकाणी हिंडायचे. त्यांना मजूरांचे भय नव्हते. मजूर म्हणायचे "बाबाजी आइये। कुछ बातें कीजिए। आप तो साधु हो।" पू. बापुराव त्या मजूरांमध्ये मिसळून सुपारी तंबाखू खायचे आणि आपुलकीने गोष्टी करायचे. इतर अधिकाऱ्यांना पू. बापुरावांना मजूरांकडून मिळणाऱ्या प्रेमाच्या वागणुकीमुळे आश्चर्य वाटायचे.

आधीच्या मॅनेजरचे मजूर ऐकत नसत. पू. बापुराव मजूर स्त्री-पुरुषांबरोबर बसत-हिंडत व त्यांना सांगत "बये, जनाबाईचे, विठ्ठलाचे नाव घे, देवाचे नाव घे आणि बरण्या तयार कर." असेच पुरुषांना पण सांगायचे. बाबाजी सतत देवाबद्दलच बोलतो आणि स्वतः देवाच्या नामाच्या धुंदीतच राहतो, कधी चिडत नाही की आरडा ओरड नाही. अशा पू. बापुरावांच्या वागणुकीने मजूर लोकांना पू. बापुरावांचा सहवास आवडायचा. प्रेमाने सर्व लोकांबरोबर समान व्यवहार बघूनच लोक पू. बापुरावांवर

प्रेम करीत होते. त्यांच्या सांनिध्यात सर्वांना सात्विक आनंद मिळत होता, जणू गोकुळ-वृंदावनात लोक काम करीत होते. परंतु १९५० साली बरणी कारखाना बंद पडला. पू. बापुरावांची बरणी कारखान्याची नोकरी पण गेली. क्वार्टर सोडावे लागले. घरोटेंच्या घरी पू. बापुराव रहायला आले.

समाधी वार्डात वैद्यांच्या घरी शेजारी राममंदिर होते. जनार्दनराव घरोटे मंदिराच्या शेजारी राहत. ते धार्मिक व रामभक्त होते. पू. बापुरावांकडे ते येत किंवा पू. बापुराव सकाळी किंवा संध्याकाळी घरोटेकडे बसत. अध्यात्मिक गोष्टी ते दोघेही करीत होते. जनार्दनपंत घरोटेना व त्यांच्या पत्नींना पू. बापुराव व पू. राधामायबाईचे प्रेम वाटू लागले. त्यांचा घरोबा वाढला.

यापुढे पू. बापुरावांनी नोकरी न करण्याचे ठरविले. त्यांच्या दैनंदिनीमध्ये आता नित्य व्यायाम कमी झाला. हातात सतत माळ असायची. ठरलेले स्तोत्र, भागवत ग्रंथ, नवनाथ ग्रंथ, हरिपाठ याचे वाचन वाढले. सकाळी आणि संध्याकाळी नित्यनेमाने पू. निकालस महाराज मंदिर, पू. हयग्रीव महाराज मंदिर आणि कधी एकवीरादेवी मंदिर अथवा महांकाली मंदिराला पू. बापुराव जावू लागले. या मंदिरात येणारे जाणारे होते. त्यांच्याशी संपर्क वाढला. पू. निकालस महाराजांचे समाधी मंदिराचे बांधकाम आबाजी कावडकरांनी केले होते. रामभाऊ कावडकर मंदिरात येत. तेथे भैयाजी श्रीरामवार यांचे वडील पूजा करीत होते. त्यानंतर भैयाजी श्रीरामवार समाधी स्थानाची पूजा करीत होते. यामुळे भैयाजी श्रीरामवारचा संबंध पू. बापुरावांबरोबर आला. पू. बापुराव मंदिरात बसले की येणारी मंडळी पू. बापुरावांसोबत बसून चर्चा करीत. भैयाजींना पण अध्यात्मिक गोष्टी ऐकण्याची आवड होती. ते शांतपणे पू. बापुरावांचे बोलणे ऐकायचे. फारसे बोलत नसत. भैयाजींना पू. बापुरावांनी भक्तिमार्गातील ज्ञानामृत दिले. पू. बापुरावांकडे म्हणजे वैद्यांच्या घरी ते पू. बापुरावांबरोबर येऊन सत्संग करू लागले. त्यावेळी पू. बापुराव संत म्हणून नव्हे पण अध्यात्मातील जाणकार आहे असे लोकांना व भैयाजींना वाटू लागले. पू. बापुराव व पू. राधामायबाई भैयाजींची व त्यांच्या कुटुंबाची आपुलकीने विचारपूस करीत होते. भैयाजी व पू. बापुरावांचे प्रेम संबंध दृढावले.

घरोटे यांचे घरी असतांना पू. बापुरावांची गंपावार यांचेशी संबंध आला. गंपावार हे चांद्याला श्रीमंत कुटुंब होते. शेती, घर आणि कार त्यांचेकडे होती. आई-वडील म्हातारे होते. ते पू. गुरुजी उर्फ भगवंतराव महाराज आर्वीकर यांचे शिष्य होते. पू. गुरुजी त्यांच्याकडे उत्तरत असत. गंपावारकडे पू. गुरुजी एकतारीवर भजन म्हणत. गंपावार कुटुंब पण पू. भगवंतराव महाराज यांनी रचलेली भजन म्हणत आणि पू. बापुरावांना म्हणून दाखवीत असत. त्यांना पू. बापुराव हे पू. भगवंतराव महाराजांचे शिष्य आहेत म्हणून कळले. गंपावार आई-वडीलांसह पू. बापुरावांकडे येत व कारणे पू. बापुराव यांना घरी नेत असत. तेथे पू. गुरुजी, पू. बाबासाहेब महाराज, गीता, भागवत ग्रंथ या विषयांवर गंपावार पू. बापुरावाकडून माहिती घेत. गंपावार नंतर कारणे पू. बापुरावांना परत घरी पोहोचवून देत. पू. बापुराव संत आहे असे जरी नव्हते पण ते अधिकारी व्यक्ति आहेत असे गंपावार यांना वाटत होते. म्हणून ते पू. बापुरावांची पूजा करीत आणि आदरातिथ्य करीत होते. पू. बापुराव चर्चेत कोणाबरोबरही आपल्या घरगुती अडचणी सांगत नव्हते. परंतु ऐकणारे त्यांच्या सांसारिक अडचणी पू. बापुरावांना सांगत. तेव्हा पू. बापुराव भगवंताचे नाम घ्यावे हे साधु-संतांचे वचन सांगून

त्यांचे समाधान करीत होते. संसार करतांना परमार्थाची आठवण लोकांनी ठेवावी हे ऐकणाऱ्यांच्या मनात पू. बापुराव रुजवीत असत.

डॉ. आंदनकर यांची ओळख चांद्याला झाली. मुमुक्षु, ज्ञानोपासक आणि ज्ञानोत्सुक मंडळींना योग्य मार्गदर्शक मिळत असतो. हा मार्गदर्शक कधी मोक्षगुरु असतो तर कधी साधु-संत आणि योगीपुरुष भेटून त्या मुमुक्षुची ज्ञानतृष्णा तृप्त होत असते. डॉ. आंदनकर हे संत विद्वान पू. बाबाजी पंडित यांचे अनुग्रहित शिष्य होते आणि डॉ. आंदनकर हे श्रीमद्भागवत ग्रंथाचे पठण, चिंतन व मनन करायचे. पू. बाबाजी पंडित हे माधानचे कृष्णभक्त संत पू. गुलाबराव महाराज यांचे शिष्य होते. पू. गुलाबराव महाराजांनी वेद, उपनिषद, ज्ञानेश्वरी, गीता आदि अनेक विषयांवर अनेक ग्रंथ लिहिले. ईश्वर आहे व ईश्वर उपासना करणे प्रत्येक मानवाचे पारमार्थिक कर्तव्य आहे, हे ठासून पटवून देत. ते कात्यायनी व्रत करीत होते. पू. बाबाजी पंडितांनी पू. गुलाबराव महाराजांची ग्रंथ सेवा केली आणि ग्रंथ रचना केली. डॉ. आंदनकरांकडे पू. बाबाजी पंडित आल्यावर प्रवचन करीत तेव्हा अनेक लोकांना त्यांचा लाभ होत असे. पू. बापुराव हे डॉ. आंदनकरांना अध्यात्मिक मार्गदर्शक लाभले. ते सोवळ्यात असतांना पू. बापुरावांना बोलाविणे पाठवायचे तर कधी दवाखान्यात असतांना पू. बापुरावांना बोलाविणे पाठवून श्रीमद् भागवत ग्रंथातील श्लोकांचा अर्थ, भावार्थ आणि अन्वयार्थ समजून घ्यायचे. डॉ. आंदनकर यांना वाटायचे की पू. बापुराव हे भागवत ग्रंथातील असे गुह्यार्थ समाधानकारकपणे सांगू शकतात की प्रवचन ऐकून समाधान मिळत नाही. अभ्यास करतांना अडले की जसे शिक्षकाकडून अर्थ लवकर समजतो तसे पू. बापुराव अनुभवजन्य उदाहरण घेऊन श्लोकार्थ पटवून देत असल्यामुळे डॉ. आंदनकर प्रफुल्लित होत होते. त्यांना पू. बापुरावांचा सहवास हवाहवासा वाटायचा. ते पण पू. बापुरावांकडे यायचे.

पू. बापुरावांकडे मुलांच्या तब्येतीबद्दल नेहमीच तक्रारी असायच्या. आता घराचा वैद्य हे डॉ. आंदनकर होते. पू. बापुरावांनी बरेचदा औषधाचे पैसे डॉ. आंदनकर यांना देण्याचा किंवा पाठविण्याचा प्रयत्न केला पण डॉ. आंदनकरांनी पैसे परत केले व घेतले नाही.

ई.स. १९५१ च्या सुरवातीलाच पू. बापुराव नानाजी वैद्यांकडे समाधी वाडीत रहायला गेले. पू. बापुरावांची नोकरी नसल्यामुळे अण्णाच्या पगारावर आणि पू. बापुरावांच्या पेंशनवर घर प्रपंच चालू होता. या घराजवळ घाटे, घरोटे राहत. पोलीस खात्यात खटी होते ते राहत. हे सर्व रोज पू. बापुरावांकडे बैठकीला येऊ लागले. डॉ. आंदनकर, भैयाजी श्रीरामवार, नानाजी भालेराव हे येतच होते. आता सकाळी संध्याकाळी दोन-तीन तास अध्यात्मिक बैठक रंगू लागल्या. एक मुंजे महाराज म्हणून चांद्याला होते. त्यांची बदली मध्यप्रदेशमधे दूर गावी झाली. त्यांना बदलीच्या ठिकाणी जायचे नव्हते. त्यांच्या अंगात काही पिशाच बाधा होती. ते पू. बापुरावांकडे आले की त्यांना त्रास कमी वाटायचा व बरे वाटायचे. म्हणून ते तासन्तास पू. बापुरावांजवळ बसायचे. पू. बापुरावांकडे बरेचदा जेवायचे. पू. राधामायबाईंचा हा स्वभावच होता की जेवायच्यावेळी जो व्यक्ति त्यांच्या घरी असेल त्याच्या पोटात दोन घास गेले पाहिजे.

अण्णा पोस्टात दोन अडीच वर्षे चांद्याला होता. १९५२ सालच्या सुरवातीला टेलीग्राफ शिकण्याची ट्रेनिंगची ऑर्डर आली. अण्णा नागपूरला गेला. त्याचे मामा भैयाजी राजकारणेकडे तो राहिला व तेथून त्याची बदली जुन्नारदेवला झाली. आता पू. राधामायबाईंच्या हातात पगार कमी येऊ लागला. त्यांची सून प्रमिलाला दिवस होते. तरी तुटपुंज्या रकमेत पू. राधामायबाईला घर चालविणे भाग होते. बाबा मॅट्रिक पास झाला होता. १९५२ सालीच सून प्रमिला व मुलगा अण्णाला पहिले मूल झाले आणि लगेच छोट्याश्या आजारपणाच्या निमित्ताने काळाने त्याला ग्रासले. पू. बापुरावांनी व पू. राधामायबाईंनी या आधी अनेक दुःख पचविली. पहिला नातू गेल्याचे दुःख सर्वांनाच झाले.

बरणी कारखान्यात असतांना एक पहेलवान मजूर होता. त्याच्या वडीलांचे किराणा दुकान होते. वडिलांची भेट पू. बापुरावांशी झाल्यावर दोघांच्या भेटीगाठी व गप्पा गोष्टी होत. पहेलवानचे वडील पू. बापुरावांवर इतके खुष झाले की त्यांनी मुलाला सांगितले की बाबाजींना (पू. बापुराव) उधारी देण्यासंबंधी कधीही बोलायचे नाही आणि त्रास द्यायचा नाही. त्यांच्याकडून पू. राधामायबाई कमीतकमी उधारी होईल इतकाच किराणा मागवायच्या. बाबा, मधु, अण्णा, किराणा आणायचे व पू. राधामायबाई तोंडी हिशोब लक्षात ठेवायच्या. शेतीवरून ४०-५० पोती ज्वारी यायची. कापसाचे थोडे रोख मिळायचे. थोडी तूरडाळ यायची. आता गाईपण चांद्याला ठेवणे शक्य नव्हते. तीन पोते ज्वारी एक ठरलेल्या धान्य व्यापाऱ्याला देऊन एक पोत तांदूळ घरी आणायचे. यावरच प्रपंच चालू होता. प्रमिलाचे बाळंतपण झाले होते. तिला जुन्नारदेवला अण्णाकडे पोहोचविणे आवश्यक होते. सर्वांना दुःख झाले.

हिंगणघाट व चांद्यावरून पू. बापुराव व पू. राधामायबाई उन्हाळ्यात मुलांना सोनेगावला सबनीसांकडे घेऊन जायचे. त्यावेळी त्यांच्या घरचेवर आंब्याची रास खोलीत लावलेली असायची. भाऊजी सबनीसांचा मुलगा बाबासाहेब सबनीस यांचे राधाबाई उर्फ माईशी ई.स. १९२३ मध्ये लग्न झाले होते. भायजीचे देहावसान झाले होते. बाबासाहेब सबनीस यांना अनंत, मधुकर, दीनू व प्रकाश ही चार मुलं व पाच मुली होत्या. बाई उर्फ कालिंदी ही देशपांडेकडे, ताई उर्फ सिंधू (जानकी) तिजारेकडे, सुधा रोटकरांकडे, ज्योती उमरीकरांकडे आणि तारा भालेकरांकडे दिल्या होत्या. पू. बापुराव व बाबासाहेबांमध्ये तेरा वर्षांचे अंतर होते. पू. बापुरावांची मुलं आणि बाबासाहेब सबनीसांची मुलं सुटीत खेळायची आणि मनसोक्त आंबे चोखायची. दररोज आंब्याचा रसस्वाद सर्व लोक भरपूर घेत होते. पू. बापुराव सोनेगावखड्याला पू. लहानुजी महाराज आले असतांना दर्शनाला जायचे. मुलांबरोबर पू. बापुराव खेळायचे. लहान मुलांमध्ये लहान व मोठ्या लोकांमध्ये मोठ्यासारखे पू. बापुराव वागू शकत होते. "पानी तेरा रंग कैसा? जिसमें मिलाया वैसा." अशी वागण्यात व बोलण्यात पू. बापुरावांना कला अवगत होती.

पू. बापुराव व पू. राधामायबाई अधून-मधून आष्टीला जाऊन यायचे. भायजी राजकारणे यांची तब्येत खूप बिघडली तेव्हा पू. बापुरावांना निरोप आला की भायजी पू. बापुरावांची व मैनेची आठवण काढीत आहेत. त्यांची तब्येत अत्यवस्थ झाली आहे. तेव्हा लवकर निघून यावे. पू. बापुराव व पू. राधामायबाई आष्टीला पोहोचले तेव्हा भायजी शेवटची घटिका मोजत होते. जमलेली नातलग मंडळी पू. बापुरावांना म्हणाली की बापुराव! भायजी या दोन दिवसात तुमचीच आठवण काढीत आहेत. त्यांचे

प्राणोत्क्रमण केव्हाही होऊ शकते. तेव्हा खोलीत जाऊन लवकर भायर्जीची भेट घ्या. पू. बापुरावांवर भायर्जीचे खूप प्रेम होते.

पू. बापुरावांनी सर्व नातलगांना सांगितले की मी जो पर्यंत त्यांना भेटत नाही तो पर्यंत ते प्राण सोडणार नाहीत. जर कुणाला अजून भायर्जीशी बोलायचे असेल, पैश्या-अडक्याबद्दल किंवा शेतीचे व्यवहाराबद्दल बोलून घ्यायचे असेल तर त्यांच्याशी बोलून घ्या. पू. बापुराव म्हणाले की त्यांनी भायर्जीची भेट घेतली तर भायजी लगेच प्राण सोडतील. म्हणून पुन्हा एकदा ज्या ज्या नातलगांना भायर्जीशी बोलावे असे वाटले ते भायर्जीशी बोलले. शेवटी भायर्जीचा निरोप आला की मैना भेटली पण बापुराव अजून भेटले का नाही? तेव्हा पू. बापुरावांनी भायर्जीच्या खोलीत जाऊन भेट घेतली. त्यांना विभूती लावली. भायर्जीची दृष्टि पू. बापुरावांकडे गेली आणि त्यांना समाधान झाले. लगेच भायर्जींनी प्राण सोडले. पू. बापुराव सर्वांना म्हणाले की भायर्जींना घ्यायला गोपुरीतून दूत आले. आता त्यांना गोपुरीत स्थान मिळाले आहे.

एकंदरीत पू. बापुरावांच्या बोलण्यात भगवंताविषयी व सद्गुरुंविषयी दृढ विश्वास दिसत होता. सद्गुरुंच्या सत्तेने काहीही घडू शकते. मरण पुढे ढकलता येते, भोग पुढे ढकलता येतील, रंकाला राजा बनवू शकतील आणि झाडावरील पान त्यांच्या सत्तेने हलते. अशी ही ताकद सद्गुरुजवळ असते. ते ब्रह्मरूप असतात आणि पंचमहाभूतांवर त्यांची सत्ता चालते. असे पू. बापुराव सर्वांना सांगत होते. काही लोकांना वाटे की पू. बापुरावांजवळ स्वतः अशी ताकद असावी. म्हणूनच ते अधिकारवाणीने तसे सांगतात.

तात्याजी राजकारणे यांचा एक मुलगा नाना पुलगांवला डेपोमधे तर दुसरा अण्णा आर्वीला मास्तर होता. भैयासाहेब ई.ए.सी. म्हणून नोकरीत उच्च पदावर होते. भाऊराव आर्वीवरून नागपुरला मुलांच्या शिक्षणासाठी महाल भागात धर्माधिकाऱ्यांकडे (सासुरवाडीला) काही दिवस व नंतर महाल नागपुर भागात ओगले यांच्या घरी रहायला गेले होते. बाबासाहेब राजकारणे यांना जबलपुरला सिव्हिल डिफेंस अकौंट्स मधे नोकरी मिळाली. आप्पासाहेब राजकारणे यांची मध्यप्रदेश स्टेट ट्रान्सपोर्ट (सी.पी.टी.एस.) मधे नोकरी लागली होती. भैयासाहेबांना अण्णा उर्फ मधुकर, दत्तू (दत्तात्रेय), मंदा, चंदा व कुंदा ही अपत्ये होती. भाऊराव यांना बाळ, मनोहर, रावसाहेब, राजाभाऊ व मुली शांता, सिंधु, सुधा, पद्मा ही अपत्ये होती. आप्पासाहेब राजकारणे यांना बाबी उर्फ कुसुम, प्रकाश, प्रमोद, आशा आणि संगीता ही अपत्ये होती. बाबासाहेब राजकारणे यांना रमेश हे एक अपत्य होते.

बुधराम सूरदास यांना म्हणाला "सूरदास, पू. बापुराव यांना हिंगणघाट, वणी आणि चांद्याला नोकरीमधे खूप त्रास झाला. पू. राधामायबाईंना खूप कष्ट सोसावे लागले. मानसिक त्रास न भूतो न भविष्यति असा झाला. तरी शांततेने पू. राधामायबाईंनी त्रास सहन करून प्रपंच नेटका केला. त्यांचे कौतुकच करायला हवे."

सूरदास म्हणाले "पू. राधामायबाईंना परमार्थाचा व प्रपंचाचा अर्थ पू. बापुरावांच्या सहवासात कळला. संतपद मिळावे या आशेनी त्यांनी प्रपंच केला नाही, तर प्रारब्ध भोग भोगीत प्रपंच धैर्याने

कर्तव्यनिष्ठेने आणि धर्मसंस्काराप्रमाणे करण्यासाठी मनापासून प्रयत्न केला. त्यावेळी संकटे आली तरी अध्यात्मिक निष्ठेला तडा न जाता भगवंताविषयी दृढ श्रद्धा बळावत गेली. सद्गुरू पू. बाबासाहेब महाराज गढीकर यांना पू. बापुरावांच्या गुरुभक्तिबद्दल समाधान झाले. तेव्हाच त्यांनी पू. बापुराव यांना संत व सद्गुरूस्वरूप केले. म्हणूनच पू. बापुराव आता अधिकारवाणीने लोकांना मार्गदर्शन करू लागले."

"चणे खावे लोखंडाचे, तेणे ब्रह्मपदी नाचे" या उक्तीला संत उतरतात तेव्हा त्यांचे लौकिक आयुष्य खडतर असले तरी त्यांनी अंतःकरणाची शुद्धता व सर्वाभूति समभाव हे उत्तमोत्तम गुण मिळवून त्यात भगवंताचे प्रेमरूपी अधिष्ठान प्रस्थापित झाले असते. लोकांना त्यांच्या भाग्यानेच साधु-संतांचा सहवास, सत्संग आणि मार्गदर्शन मिळते. असे सूरदास म्हणाले. ते म्हणाले -

"शैले शैले न माणिक्यं, मौक्तिकं न गजे गजे ।

साधवो न हि सर्वत्र, चंदनं न वने वने ॥"

प्रत्येक पर्वतावर माणिक व हीरे मिळत नाहीत. प्रत्येक हत्तीच्या मस्तकावर मौक्तिक मूल्यवान वस्तू नसते. ते राजाच्या हत्तीच्या मस्तकावर हत्तीच्या भाग्याने दिसू शकते. चंदनाचे झाड सर्व जंगलात उगवत नाही आणि त्याचा सुवास अनेक जंगलात मिळत नाही. त्याप्रमाणे साधु-संत पुरुष सर्व ठिकाणी सापडत नाही. त्यांचे दर्शन सुद्धा भाग्याने लाभते.

पू. बापुराव व पू. राधामायबाईंचे संतगुण आता लोकांसमोर प्रगट होऊ लागले. पू. बाबासाहेब महाराज यांनी पू. बापुरावांना बरेचदा सांगितले की आता लोकांना मंत्रोपदेश देऊन स्वतःच्या परमार्थाबरोबर लोकांना परमार्थ शिकवून मार्गदर्शन करावे. परंतु पू. बापुराव सद्गुरूंना विनंती करीत होते की सध्या त्यांची मुले लहान आहेत. थोडा अवधी द्या. गुरुआज्ञेचे पालन करीन. लोकांना असे वाटू लागले होते की संतगुणांचा व अध्यात्माचा सुगंध मिळवायचा असेल तर पू. बापुरावांच्या जवळ रहायला हवे. मोग्याचा सुगंध, चंदनाचा वास जसा लपू शकत नाही तसे पू. बापुराव हे संत आहेत हे लपू शकले नाही. त्यांचे संत म्हणून प्रगटणे आवश्यक होते. चंद्रपुरच्या वास्तव्यात पू. बापुराव महाराज संत म्हणून प्रगटले आणि सद्गुरुस्थितीला पोहोचले.

सूरदास म्हणाले की त्यांचे संतकार्य आपण पुढे ऐका.

*****